

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱԿՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ
ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեման՝ Բնապահպանությունը որպես մարդկության
գլխավոր հիմնախնդիր, կրթությունը և դաստարակությունը դպրոցում

Առարկան՝ աշխարհագրություն

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Նոնա Բերոյան

Հաստատություն՝ Ախթալայի թիվ 2 միջնակարգ դպրոց

Երևան 2023

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներծություն-----	2
Գլուխ 1	
1.1 Բնապահպանությունը որպես մարդկության գլխավոր հիմնախնդիր-----	4
1.2 Բնապահպանական գիտակցության ձևավորման խնդրները և ուղիները_____	6
1.3 Մարդ-բնություն փոխհարաբերությունները-----	8
Գլուխ2 Դաստիարակությունը և կրթությունը որպես դպրոցականի բնապահպանական կուլտուրայի ձևավորման հիմնարար միջոց	
2.1 Էկոլոգիական դաստիարակությունը և կրթությունը դպրոցներում-----	10
2.2 Բնապահպանական միջոցառումների պլանավորում , մշակումը և կիրառումը դպրոցում	
Առաջարկություններ-----	18
Եզրակացություն-----	19
Օգտագործված գրականության ցանկ-----	20

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Մեր այս դարաշրջանում մարդկության առջև ծառայած ամենաբարդ և ամենակարևոր համանվիրակային հիմնախնդիրը բնության և հասարակության դինամիկ հավասարակշռության պահպանումն է: Ժամանակակից տեղեկատվական հասակությունում ընթացող սկզբունքային վերակազմավորումները, վերադասավորումները, արդիականացման գործընթացները «մարդ-հասարակություն-բնություն» բազմամակարդակ համակարգում բերում են հակասությունների սրմանը, ինչը լրջորեն վտանգում է այդ համակարգի կոէվոլյուցիոն զարգացումը: Ժամանակակից հասարակությունում ապրող մարդը պետք է գիտակցի ,որ կենսոլորտի ռեսուսները անվերջ չեն և սահմանափակ է կենսաապահովման բնական համակարգի տնտեսական տարողականությունը: Բնապահպանական իրավիճակի արմատական փոփոխությունները երկրում հնարավոր է միայն ակտիվ բնապահպանական քաղաքականության իրականացման միջոցով, որն ենթադրում է բնօգտագործման և շրջակա միջավայրի պահպանության ոլորտում կառավարման տարբեր մակարդակներում նպատակների հասանելիություն ապահովող միջոցառումների ամբողջական համակարգի առկայություն: Էկոլոգիական ճգնաժամի հաղթահարման, հասարակության հոգևոր զարգացման, սոցիալ-էկոլոգիական պատասխանատվության ձևավորման գործում առաջնային դերակատարում ունի էկոլոգիական/բնապահպանական/ կրթությունը և դաստիարակությունը: Հանդես գալով որպես համամարդկային, ազգային արժեքների, մշակութային ձեռքբերումների փոխանցման յուրահատուկ միջոց՝ այն առաջադրում է աշխարհձանաչողության և աշխարհընկալման առանցքային հիմքերը: Բնապահպանական կրթությունը և դաստիարակությունը պետք է սկսել իրականացնել հիմնական դպրոցից մինչև ավագ դպրոց,զարգացնելով աշակերտների ճանաչողական հմտությունները,արժեհամակարգը, դաստիարակել բնության հետ ներդաշնակ փոխհարաբերություններ ունեցող անձ:

Հետազոտության նպատակը-Բացահայտել բնապահպանության մասին գիտելիքների մակարդակը դպրոցում:Նպաստել ուսումնական գործընթացում էկոլոգիական կրթության և դաստարակության իրականացմանը:

Հետազոտության խնդիրները.

- Բնութագրել էկոլոգիական/բնապահպանական/կրթության և դաստիարակության ընդհանուր բնութագիրը:
- Վեր հանել դպրոցում էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության իրականացման ուղիները:
- Ուսումնասիրել էկո-նախագծի նմուշօրինակ և փորձարկել աշխարհագրություն առարկայի դասաժամերին

Էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության հիման վրա էկո-ուսումնական նախագիծ կազմելու, դրանցով դասեր կազմակերպելու, մասնակիցների հետ քննարկումների միջոցով կատարելագործել ուսումնական նախագծի պլանը և զարգացնել բնապահպանական ուղվածության դասեր կազմակերպելու հմտությունները: Մանկավարժական փորձարկում ,դիտարկում, հարցաթերթիկներ, գնահատում:

Աշխատանքի տեսական նշանակությունը կարելի է կիրառել հետևյալ ոլորտներում. Բնագիտական առարկաների աշխարհագրության, կենսաբանության, քիմիայի դասընթացներում որպես ուսումնական նախագծի օրինակ ,մեթոդական օգնություն մանկավարժներին::

Գլուխ 1

1.1 Էկոլոգիական կրթությունը որպես մարդկության ամենամեծ հիմնախնդիր

Բնության վրա մարդու ներգործությունը սկսվել մարդու ձևավորման ժամանակաշրջանից: Մարդու գործունեությունը բնության հետ եղել է չգիտակցված, որի հետևանքով ոչնչացվել և անպատասցել են հսկայական անտառային զանգվածներ ,արոտավայրեր Միջերկրական ծովի ավազանում, Աֆրիկայում, Միջին Ասիայում, Մերձավոր Արևելքում և այլն: 1968 թվականին Փարիզում կայացած առաջին միջպետական կոնֆերանսը` նվիրված բնության արդյունավետ օգտագործմանը ,գերակայող տեսակետ է դարձել այն իրողությունը, որ արագ զարգացող արդյունաբերությունը ,զգալի չափով փոխում, գլխավորապես աղտոտում է ողջ կենսոլորտը և մարդու ապրելու միջավայրը: Բնապահպանության գիտություն է, որը էկոլոգիայի տեսական նախադրյալների հիման վրա գործնական միջոցառումներ է մշակում բնական հարստությունների պահպանության և արդյունավետ օգտագործման համար: Բնապահպանությունը նաև համալիր գիտություն է էկոհամակարգերի բարելավման, բնության և հասրակության հավասարակշռության պահպանման

մասին: Բնապահպանության նպատակն է կենդանի և անկենդան բնության որակական և քանակական օրինաչափությունների պահպանությունը՝ որպես մեր մոլորակի և կենսոլորտի կարևոր բաղադրամաս ^[5] ։

Բնապահպանության հիմնական խնդիրներն են շրջակա միջավայրի բնական վիճակի պահպանումը, վերականգնումը, վնասագերծումը, բնական պաշարների խելամիտ օգտագործումը, շրջակա միջավայրի վրա ֆիզիկաքիմիական, կենսաբանական և այլ վնասակար ազդեցությունների նվազեցումն ու կանխումը^[13]: Ինչպես նշվեց արտադրողական ուժերի զարգացմանը զուգընթաց մարդու փոխազդեցությունը բնության վրա ավելի ինտենսիվ բնույթ է կրում: Ժամանակակից գիտատեխնիկական հեղափոխության կամ զարգացումների (այսուհետ՝ ԳՏՀ) պայմաններում հանրության արտադրողական ուժերն անչափ աճել են, որի արդյունքում մարդկանց տնտեսական գործունեությունն իր մասշտաբներով և նշանակությամբ դարձել է համադրելի բուն բնության գործընթացների հետ: Ժամանակակից ԳՏՀ-ի բացասական ազդեցությունները հանրություն և բնություն փոխհարաբերությունների վրա տեղի է ունենում ներքոհիշյալ երեք կարևոր ուղղություններով՝ 1) բնական ռեսուրսների աղքատացում կամ գերշահագործում,

2) շրջակա միջավայրի աղտոտում, 3) բնական լանդշաֆտների փոփոխություն՝ հատկապես անթրոպոգեն լանդշաֆտների առաջացման հետևանքով^[14]:

Բնապահպանության տեսանկյունից կարևոր է մարդու ներգործության հետևանքով բնական ռեսուրսի կրած փոփոխությունը: Գյուղատնտեսական արտադրության համար ևս հարմար է դրանք դասակարգել ըստ սպառման ձևի և դրա հետևանքների: Այս նկատառումներով առանձնացնում են բնական ռեսուրսների սպառվող և անսպառ խմբեր: Միջավայրի բոլոր բաղադրամասերը, անկախ այն բանից, սպառվող են թե անսպառ, բնության ընդհանուր համակարգում ունեն իրենց կայուն, անփոխարինելի տեղը և փոխադարձաբար կապված են մեկը մյուսի հետ: Մթնոլորտային օդի աղտոտումը բացասաբար է անդրադարձնում բուսական և կենդանական աշխարհի վրա, բուսական ծածկույթի դեգրադացումը զդում է հողային և ջրային ռեսուրսների վրա և այլն: Հետևաբար, բնության մեջ առաջնային և երկրորդական պահպանության ռեսուրսներ չկան: Բնական ռեսուրսների պահպանությունը հնարավոր է միայն համալիր մոտեցմամբ, այսինքն՝ բնական պաշարների (հողային, ջրային, կենսաբանական, կլիմայական, ընդերքի) և մարդու պահանջների փոխհամաձայնեցմամբ ^[4]:

Այսպիսով բնապահպանությունը որպես մարդկության հիմնախնդիր իրենց ներկայացնում է համակարգը ,որը ներառում է բնապահպանական/էկոլոգիական/խնդիրների ամբողջությունը,ինչը բերում է բնության հավասարակշռության խախտմանը, մարդ –բնություն ներդաշնակության

խաթարմանը:Բնապահպանությունը մարդկության համար դարձել է հիմնախնդիր,որի լուծման համար պետք է մշակել արդյունավետ ուղիներ:

1.2Բնապահպանական արդի խնդիրները և ուղիները

Էկոլոգիական մշակույթը որպես մարդ–բնություն ներդաշնակ փոխհարաբերության ապահովման կարևորագույն գործոն

Այսպիսի խնդիրների հիմքում ոչ միայն տնտեսական, էկոլոգիական այլ հոգևորբարոյական, այսինքն՝ արժեքային խնդիրներ են: Պետք է յուրացնողի, սպառողի հոգեբանությունից անցնել խնայողի, սիրող մարդու հոգեբանությանը, նյութական բարիքների արտադրությանը զուգընթաց զբաղվել հոգևոր արժեքներով: Էկոլոգիական գիտակցության, մշակույթի ձևավորմանը պետք է ներգրավի ողջ կրթադաստիարակչական համակարգը: Մանկուց պետք է երեխային սովորեցնել, որ բնության մաքրությամբ է պայմանավորված իր առողջ կյանքը: Հասարակության մեջ պետք է խրախուսվեն այն ավանդույթներն ու սովորույթները, արժեքները, որոնք կարող են բարելավել երկրի էկոլոգիական իրավիճակը: Պետք է ստեղծել այնպիսի մշակույթ, որը կմաքրի բնությունը և կպահպանի մարդու տեսակը: Բնության պահպանությունը, բնության նկատմամբ սերը, հոգատար վերաբերմունքը պետք է կարևորել որպես պատանու, երիտասարդի հայրենասիրական դաստիարակության բաղադրիչ, որովհետև հայրենիքը վերացական հասկացություն է, այլ այն միջավայրը, որում նա ծնվել, մեծացել է, որը նրան սնել ու պաշտպանել է:

Դաստիարակության պակասի դրսևորում է մեզանում անտարբեր, սպառողական վերաբերմունքը մեր շրջապատի նկատմամբ: Մի՞թե քաղաքակիրթ ազգին հարիր են մեր փողոցներում թափված աղբն ու կեղտը, մարդու ինքնահարգանքը վիրավորող գովազդային վահանակների մակագրությունը. «Աղբի տեղը աղբամանում է», «Մաքուր Հայաստան»: Քաղաքակիրթ, ավելացնեն, հայրենիք սիրող հասարակության համար իր քաղաքը, շրջապատը մաքուր պահելը ինքնին հասկանալի է ու բնական, ինչպես, ասենք, հարդարված լինելը, կոկիկ հագնվելը, շրջապատում չաղմկելը, մյուսների հանգիստը չխանգարելը և այլն:

Հայրենաճանաչողություն և հայրենապաշտություն, ահա՛ բնապահպանական հիմնախնդիրների լուծման ուղիներից մեկը, որն իրականացվելու է կրթության և դաստիարակության միջոցով:

Էկոլոգիական մշակույթի ձևավորման գործոններից հաջորդը բնության նկատմամբ բարոյական վերաբերմունքի ձևավորումն է, որը կարելի է անվանել «էկոլոգիական բարոյականություն»: Մարդ -բնություն փոխհարաբերություններում առանաձնացնում են երեք տարատեսակ՝ մարդակենտրոն ,բնությունակենտրոն և էկոկենտրոն^[2] :

1

Մանկավարժական գործունեության ընթացքում կիրառվող էկոլոգիական գիտակացությունն ձևավորող բաղադրիչները [6*]

1.3Մարդ-բնություն փոխհարաբերությունները

Ժամանակակից տեղեկատվական հասակությունում ընթացող սկզբունքային վերակազմավորումները, վերադասավորումները, արդիականացման գործընթացները «մարդ-հասարակություն- բնություն» բազմամակարդակ համակարգում բերում են հակասությունների: Էկոլոգիական ճգնաժամը ինչ խոսք պայմանավորված է սոցիալ-տնտեսական, տեխնոլոգիական, քաղաքական մի շարք գործոններով, սակայն իրականում հիմքերը ավելի խորն են և տանում են մարդկության հոգևոր-մշակութային զարգացման անկմանը, արժեքների և նյութական բարեկեցության ընդունելի հարաբերակցության խախտմանը, բնությունից մարդու օտարմանը, հոգևոր ճգնաժամի: Էկոլոգիական ճգնաժամի հաղթահարման, հասարակության հոգևոր զարգացման, սոցիալ-էկոլոգիական պատասխանատվության ձևավորման գործում առաջնային դերակատարում ունի էկոլոգիական կրթությունը: Հանդես գալով որպես համամարդկային, ազգային արժեքների, մշակութային ծեռքերումների փոխանցման յուրահատուկ միջոց՝ այն առաջադրում է աշխարհճանաչողության և աշխարհընկալման մեկնակրային, առանցքային հիմքերը: Էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության համատեքստում «մարդ-կենսոլորտ» բազմամակարդակ համակարգի կոէվոլյուցիոն զարգացումն ենթադրում է արժեքների ավանդական, մարդակենտրոն համակարգից անցում էկոբարոյական արժեքների համակարգի և էկոկենտրոն գիտակցության նոր ոլորտի: Այդ գործընթացի նպատակային ապահովման համար առաջնային են ոչ միայն բնագիտական հիմքերը, այլ

էկոլոգիականը, որը դիտարկում է կենսոլորտի և մարդկության գոյության համար մարդածին գործոնների դերը, և բարոյականը, որն ենթադրում է աշխարհայացքային փոփոխություններ՝ համամարդկային, ազգային արժեքների, ընդունված ավանդույթների և տեղեկատվական միջավայրի առաջադրած դրույթների անվտանգ հարաբերակցում:

Ըստ Վ.Ի.Վերնադսկու՝ երբ քաղաքակրթությունը և բնական միջավայրը անխզելիորեն կքայլեն մեկ մակարդակում, կսկսվի համատեղ էվոլյուցիա և կբացառվի որևէ կողմի գերիշխանությունը. Ինչը պետք է գիտակցի մեզանից յուրաքանչյուրը: Բնության և մարդու զարգացումն ընկալվում է որպես կոէվոլյուցիոն գործընթաց այն դեպքում, երբ մարդու գործունեությունը

ներդաշնակում է բնության օրենքներին [7, էջ 63] : Ըստ Ն. Ն. Մոյսեևի՝ «Միայն իրապես կրթված և գիտակից հասարակությունը ընդունակ կլինի մուտք գործել Գիտակցության ոլորտ, այսինքն՝ իր պատմության այն շրջանը, երբ հասարակությունը կկարողանա իրականացնել բնության և հասարակության կոէվոլյուցիոն ռեժիմը» [10, էջ 23]: Միայն այս դեպքում կարող ենք խոսել հասարակության կայուն զարգացման մասին: Ինչպես նշում է Վ.Ի.Սեդվեդևը էկոլոգիական գիտակցությունը գիտելիք է մարդու և շրջակա միջավայրի փոխադարձ կապերի, մարդու համար դրանց նշանակության, «մարդ-կենսոլորտ» համակարգում կայուն հավասարակշռության պահպանման մասին, այն որոշում է անթրոպոգեն

ներգործության թույլատրելի սահմանը

էկոլոգիական բարոյագիտության տեսանկյունից մարդակենտրոն գիտակցությունը հաճախ դիտարկվում է որպես բնության նկատմամբ սպառողական վերաբերմունք և ներկայիս համամոլորակային էկոլոգիական ճգնաժամի առաջացման նախապայմաններից մեկը:

Մարդակենտրոն գիտակցությունը մարդկային գործունեության բոլոր ոլորտներում առկա է՝ տնտեսական, կրթական, արտադրական: Սակայն կարծում ենք, որ իր գոյության ոչ մի ժամանակաշրջանում մարդ բանականը երբեք չի մտածել, որ «իրեն սպառնում է այն, ինչը երբեք չի սպասվում մյուս կենդանի համակարգերին՝ ինքն իր մեջ խեղդվելու վտանգը, ինքնակործանումը» [12, էջ 6]:

Գլուխ 2

Էկոլոգիական կրթությունը որպես անձի բնապահպանական կուլտուրայի ձևավորման հիմնարար միջոց

2.1 Բնապահպանական դաստիարակությունը և կրթությունը դպրոցներում
Բնության պահպանությանը մասնակցում են նաև դպրոցականները: Յուրաքանչյուր դեռահաս, պատանի, երիտասարդ շրջակա միջավայրի պահպանությունն պետք է դարձնի իր պարտականությունը: Շրջակա միջավայրի պահպանությանը իրենց գործուն մասնակցությունը պիտի ունենան ընտանիքը, դպրոցը, ողջ հասարակությունը: Այս գործում մեծ է հատկապես դպրոցի դերը, քանի որ այստեղ է իրագործվում կազմակերպված, պլանավորված դաստիարակություն^[3, 6 էջ-7]: Ըստ Ի.Ղ. Ջվերևի՝ էկոլոգիական/բնապահպանական/ կրթության նպատակը հանդիսանում է էկոլոգիական մշակույթի և քաղաքացիական պատասխանատվության ձևավորումը, բնական ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործումը ^[8, էջ.78]:

- Ժամանակակից էկոլոգիական խնդիրների և դրանց լուծման ուղիների համակարգի ձևավորում

- Տեսական և գործնական գիտելիքների ամբողջական համակարգի ձևավորում

- Էկոլոգիական պահանջմունքների, դիրքորոշումների ձևավորում, առողջ ապրելակերպի դաստիարակում:

- Շրջակա միջավայրի պահպանմանն ուղղված ակտիվ գործունեությունը

Ա.Ն. Ջախլեբնին, Ի.Տ. Սուրավեգինան կարծում են, որ շրջակա միջավայրի հանդեպ պատասխանատու վերաբերմունքի ձևավորումը կապված է մի շարք դաստիարակչական և կրթական խնդիրներից.

- Կենդանի բնության հետ շփման պահանջմունքի ձևավորումը

- Բնության օրենքների իմացությունը

- Բնության կարևորության համոզմունքի զարգացում

- Բնության պահպանման գործընթացում մասնակցությունը^[9]:

Էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության մեթոդաբանական հիմքերը քննարկել են ինչպես արտերկրյա, այնպես էլ հայրենական մտածողները: Ակադեմիկոս Ն.Ն.Մոյիսևը նշում է, որ մարդը չի կարող մեծանալ և զարգանալ առանց շրջակա միջավայրի հետ համագործակցելու: Նրա

զգացմունքները և միտքը զարգանում են համապատասխան նրա վարքի, բնության հանդեպ նրա վերաբերմունքի: Այդ իսկ պատճառով շատ կարևոր է էկոլոգիական կրթության սկիզբը դնել տարրական դպրոցից, երբ բնական գիտելիքները մշակույթի վերաբերյալ փոխհարաբերվում են բնական միջավայրի հետ, համակարգվում և ընդհանրացվում են^[11]: Այսօրվա կյանքին համաքայլ գնալու համար անհրաժեշտ է արմատական փոփոխություններ մտցնել հանրակրթական դպրոցի ծրագրերի մեջ՝ ավելի մեծ տեղ հատկացնելով էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության ուսումնական նոր մեթոդաբանության ներդրմանը, հենվելով էկոցենտրիզմի(շրջակա միջավայրի պահպանության գաղափարախոսություն) անհրաժեշտության հասկացության վրա: Դրան հասնելու համար կան մի քանի սկզբունքներ.

1. Շրջակա միջավայրը կարողանալ դիտել որպես մեկ ամբողջական համակարգ:

2. Կիրառել անընդհատության սկզբունքը նախակրթարանից մինչև ծնողական համայնք՝ օգտագործելով բոլոր տարիքային խմբերը:

3. Անընդհատության սկզբունք կիրառել նաև բոլոր առարկաների, ծրագրերի էկոլոգիացման համար: 4. Հանրակրթական դպրոցում դասավանդվող բոլոր առարկաների բովանդակությունը կհամապատասխանի համամարդկային և էկոլոգիական արժեքների պահպանմանը և զարգացմանը: 5. Բազմառարկայական մոդելի ստեղծում, որը կներառի բնագիտական առարկաները, ստեղծելով բնության և մարդկային հասարակության կայուն զարգացման ամբողջական պատկեր, որը այսօրվա բնագիտության դասագրքերը չեն ապահովում^[11] :

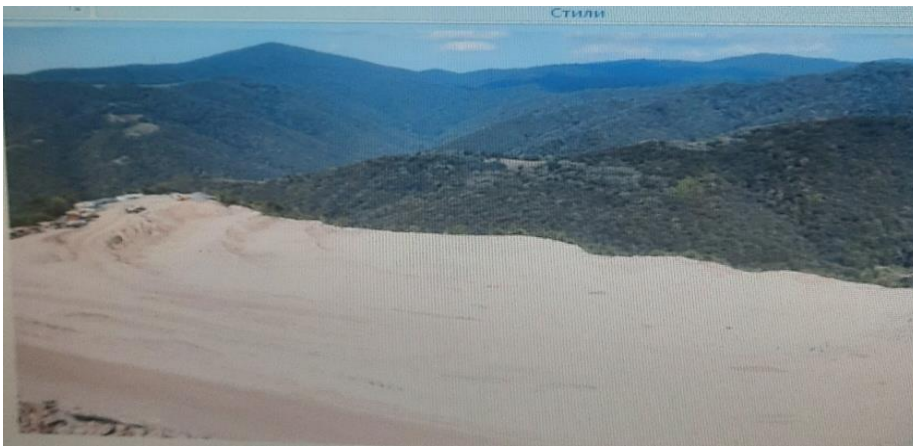
Աշակերտների համար պետք է ստեղծել այնդպիսի պայմաններ , որ նա դիտողի դերից անցնի աշխատանքը կատարողի ,բացահայտողի դերում: Կարողանա գնահատել իրավիճակը, հանդես գա առաջարկություններով: Դպրոցը պետք է դիտվի՝ որպես էկոլոգիական կրթության կենտրոնական համակարգ:

2. 2 Բնապահպանական նախագծերի մշակումը և կիրառումը ավագ դպրոցում

Էկոլոգիական դաստիարակությունը և կրթությունը դպրոցում իրականացնելու համար ,ուսուցման գործընթացում կարելի է կատարել ՝ հետազոտական

աշխատանքներ բնապահպանական հիմնախնդիրների հետ կապված: Աշխարհագրությունը որպես բնագիտական գիտություն թույլ է տալիս անդրադառնալ բնապահպանական գլոբալ հիմնախնդիրներին, աշխարհի տարբեր երկրներում առկա բնապահպանական ճգնաժամերին: Ցանկացած բնապահպանական հիմնախնդրի լուծման համար յուրաքանչյուր ոք պիտի սկսի իր երկրի, քաղաքի, համայնքի, բակի բնապահպանական խնդիրների ուսումնասիրությունից: Ուսումնասիրությունից հետո անհրաժեշտ է գտնել առկա խնդիրների լուծման ուղղիներ: Դպրոցում աշխատանքը իրականացնելու համար մշակվել է էկոլոգիական նախագիծ, որը ներկայացված է ստուև:

Էկո-նախագծերի մշակում և փորձարկումը ավագ դպրոցում քաղաքի բնակավայրերի էկոլոգիական խնդիրների ուսումնասիրման օրինակով

Թեղուտի հանքավայրի շահագործման համար մինչև օրս հատվել է ավելի քան 200 հա անտառ: Ընդ որում, մեծ մասը վերացող տեսակներ: Թեղուտի անտառը Հայաստանում ամենալավ պահպանված անտառային տարածքներից էր՝ հարուստ կենսաբազմազանությամբ, 200 բուսատեսակով: Իսկ 26 կենդանատեսակ և 6 բուսատեսակ ընդգրկված են Հայաստանի կարմիր գրքում:

Ուսումնական նախագիծ

Թեմա՝ Թափոնների կիրառումը միջավայրում և աղբի տեսակավորումը :

Համակագող՝ Նոնա Բերոյան

Իրականացնող՝ 10-րդ դասարանի աշակերտներ:

Նախագծի ընթացքում ցանկանում ենք համայնքում առկա խնդիրները վեր հանել:

Նախագծի խնդիրները`

- Էկոլոգիական գիտելիքների, հմտությունների և կարողությունների խորացում:
- Բնության նկատմամբ պատասխանատու վերաբերմունքի ձևավորումը:
- Գործնական աշխատանքներ կատարելու հմտությունների ձևավորումը:
- Կիրառել դիզայնի մեջ թափոնները, որոնք վտանգում են բնությանը:
- Նվազեցնել պոլիէթիլենային տոպրակների կիրառումը:
- Նվազեցնել թափոնների արտանետումը:
- Սովորեցնել թափոնների տեսակավորումը:
- Ձևավորել սովորողների էկոլոգիական մշակույթը:
- Ընդլայնել սովորողների գիտելիքները` նրանց փոխազդեցության բնության հետ և պահպանման մեթոդների մասին:

Նախագծի նպատակը

Կրթական` ընդլայնել աշխարհագրական գիտելիքները, պահել միջառարկայակն կապ` վեր հանել մնացորդային բնագիտական գիտելիքները:

Ջարգացնող` ձևավորել բնությունը մաքրելու, խնամելու, նրա մասին հոգ տանելու ցանկություն: Աշակերտների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման համար միջավայրի ստեղծում:

Դաստիարակչական` սերմանել սեր դեպի բնությունը, սեփական բնակավայրը (քաղաքը, գյուղը): Ձևավորել անհանդուրժողականություն դեպի բնության աղտոտմանը մարդկանց կողմից: Ձևավորել պատասխանատու վերաբերմունք շրջակա միջավայրի և մարդու առողջության նկատմամբ` հիմնված էկոլոգիական գիտակցության վրա:

Նախագծի փուլերը`

Ուսումնասիրում և հետազոտություն

Որպես ուսումնասիրության օբյեկտ, քաղաքական բնկավայրերից ընտրեցինք Շենգավիթ վարչական շրջանում գտնվող Երևանյան լիճը:ԼՃի էկոլոգիական խնդիրների մասին շատ ահազանգներ են լինում ուղղված ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարություն:

Առաջադրանքներ.

- կազմակերպել ճանաչողական և հետազոտական այց դեպի Երևանյան լիճ ,ուսումնասիրել լճի մակերեսային աղտոտվածությունը:
- ներկայացնել տվյալներ աղբի քանակության և տեսակների մասին: Ներկայումս աղտոտվածության հիմնական պատճառը պոլիէթիլենային աղբն է, որը կուտակվում է լճի տարածքում գտնվող առևտրի օբյեկտների և բնակիչների անբարեխիղճ պահվածքի հետևանքով:Բացի այդ Դեբեդ գետի մեջ են թափվում կոյողաջրերը,տարբեր արդյունաբերական թափոններ:Այս ամենը նպաստում է ճահճային պրոցեսների առաջացման, ավելանում են նեխման պրոցեսները տարբեր պատճառներով:
- ուսումնասիրել փաստերը, պարզել խնդրի արդիականությունը, /բանավեճ քննարկում/,
- դիտել ուսուցողական ֆիլմեր, որի օգնությամբ կարելի է վերանշակել աղբի տարբեր տեսակներ:
- հանդես գալ առաջարկություններով:
- տեսակավորել թափոնները, (յուրաքանչյուր սովորող առանձին տուփերով սովորում է տեսակավորել և առանձնացնել թափոնները` հատուկ նախատեսված հատվածում):

Նախապատրաստական աշխատանք

Ուսումնասիրել ուսուցողական նյութերը:

Հետաքրքիր հոդվածներ`

1. 12 Հաջողված էկո-նախագծեր

2. Աշակերտները աղբարկղ են կառուցել պլաստիկ շշերից

3. Օգտակար նյութեր

Թափոնների կիրառում աշակերտները սովորում են վերաօգտագործել բնության համար վտանգավոր թափոնները, հետագայում դրանք օգտագործել այլ նախագծերում(պատրաստելով էկո պայուսակներ և այլն):

Արդյունքների ներկայացում.

1. Նկարներ

2.Պաստառներ

3. Հոլովակներ

4. Առաջարկություններ

Էկո-նախագծերի արդյունքները

Նախագծի արդյունքների վերլուծության համար աշակերտներին ներկայացվել է 5 հարցից բաղկացած հարցաթերթիկ.

1.Արտադասարանական աշխատանքները նպաստում են ուսումնական գործընթացի հետաքրքրությանը:

ա/այո բ/ ոչ գ/ դժվարանում եմ պատասխանել

2.Ուսումնական նախագծի ընթացքում օգտագործեցի՞ք Ձեր բնագիտական գիտելիքները:

ա/ այո բ/ ոչ գ/ որոշ չափով

3.Ձեզ համար հետաքրքիր է հետազոտական աշխատանքներ կատարելը կապված՝ բնապահպանական խնդիրների հետ:

ա/ այո հետաքրքիր է բ/ հետաքրքիր չէ գ/ ինձ համար միևնույն է

4. Նախագծի ընթացքում Ձեր ո՞ր կարողությունները զարգացան

Ա. ստեղծագործական

Բ. համագործակվային

Գ. ինքնուրույն կողմնորոշման կարողությունը

Դ. գործնական կարողությունը

Ե. տեղեկատվություններ վերլուծելու կարողությունը

Զ. մեդիագործիքներից օգտվելու կարողությունը

է/ այլ տարբերակ

5. Ըստ Ձեզ նախագծի ընթացքում դաստիարակության ի՞նչ ձևեր իրականացվեցին/ընտրեք անհրաժեշտը/:

Ա. էկոլոգիական դաստիարակություն

Բ. աշխատանքային դաստիարակություն

Գ. սանիտարահիգիենիկ դաստիարակություն

Դ. հայրենասիրական դաստիարակություն

Ե. գեղագիտական դաստիարակություն

Զ. քաղաքացիաիրավական դաստիարակություն

Հարցման արդյունքները և վերլուծությունը

Ուսումնան գործընթացում նախագծային տեխնոլոգիայի օգտագործման վերաբերյալ աշակերտների պատասխանների վերլուծությունից պարզ դարձավ հետևյալը.

- ✓ Հարցվածների 100%-ը նշել է, որ արտադասարանական աշխատանքները նպաստում են ուսումնական գործընթացի հետաքրքրությանը: Աշակերտների 60%-ը նշում են, որ ուսումնական նախագծերի ընթացքում օգտագործեցին իրենց բնագիտական գիտելիքները:
- ✓ Աշակերտներ 100%-ի համար հետաքրքիր է հետազոտական աշխատանքեր կատարելը և ուսումնասիրելը իրենց բնակավայրերի բնապահպանակն գիտելիքները Նրանք նշում են, որ այդ աշխատանքները նրանց դարձնում է բնության նկատմամբ պատասխանատու անձ: Աշակերտների 35%-ը նշել է ,որ աշխատանքների ընթացքում

զարգացել է իրենց համագործակցային կարողությունները, ըստ 25%-ի ստեղծագործական կարողությունը և տեղեկատվություններ վերլուծելու կարողությունը:

- ✓ Հարցվածների 80 %-ը նշեց, որ նախագծի ընթացքում իրականացվում է էկոլոգիական դաստիարակություն, ըստ 50%-ի աշխատանքային դաստիարակություն, ըստ 35%-ի գեղագիտական դաստիարակություն:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

- ✓ Այսօրվա կյանքին համաքայլ գնալու համար անհրաժեշտ է արմատական փոփոխություններ մտցնել հանրակրթական դպրոցի ծրագրերի մեջ՝ ավելի մեծ տեղ հատկացնելով էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության ուսումնական նոր մեթոդաբանության ներդրմանը :
- ✓ Աշխարհագրական մշակույթը աշխարհագրական միջավայրի նկատմամբ սողորողի արժևովորված վերաբերմունքի համակարգն է: Երեխաները բնական միջավայրում սեփական աչքերով տեսնում են աղբի կուտակումներ, և ցանկանում կատարել աղբի տեսակավորում:
- ✓ Ուսումնական նախագծի հարցված աշակերտների 80 %-ը նշեց, որ էկոնախագծի ընթացքում իրականացվեց՝ էկոլոգիական դաստիարակություն, ըստ 50%-ի աշխատանքային դաստիարակություն, ըստ 35%-ի գեղագիտական դաստիարակություն: Հնարավորություն ընձեռնվեց ուսումնասիրել իրենց բնակավայրերի բնապահպանական խնդիրները և ինքնուրույն գտնել դրնաց լուծման ուղղիները;
- ✓ Աշակերտների 100%-ը ցանկանում են կատարել հետազատատական աշխատանքները, ուսումնասիրել իրենց բնակավայրերի էկոլոգիական խնդիրներն: Նրանք նշում են ,որ այդպիսի աշխատանքների ժամանակ ուսումնական նյութը լավ է տպավորվում:
- ✓ Այսպիսով յուրաքանչյուր բնապահպանական հիմնխնդիր ուսումնասիրելիս պետք սկսել երկրների ,բնակավայրերի մակարդակով փոքր խնդիրների ուսումնասիրությունից: Հասարակությունը պետք է իրազեկ լինի իր բնակավայրում/քաղաք կամ գյուղ/ առկա բնապահպանական խնդիրների մասին, մասնակցի դրանց լուծման համար իրականացվող միջոցառումներին: Վերջապես մարդակենտրոն գաղափարախոսությունից պետք է անցնել էկոկենտրոնի:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. 4 Կարապետյան Ն.Զ Էկոլոգիան գիտակցության ձևավորման հիմնախնդիրը ժամանակակից հասարակությունում: Կրթությունը և գիտությունը Արցախում, 1-2, 2017]:
2. [6 էջ-384 Յու.Ա. Ամիրջանյան, Ա.Ս. Սահակյան <<Մանկավարժություն>> ՈՒՒ. ձեռնարկ մանկավարժական բուհերի ուսանողների համար-Եր. 2005թ. 456 էջ]
3. Մարկոսյան Մ. Բնական ռեսուրսների կայուն կառավարում-Եր, 2021թ. -54 էջ
4. Մելույան Լ.-Ս. Բնապահպանության հիմունքեր
5. Ахуус-І Дерябо С.Д., Ясвин В. А. Экологическая психология и педагогика, Ростов-на-Дону, Феникс, 1996, 476 сl
6. Вернадский В.И. Филосовские мысли натуралиста. М.: Наука, 1988.- 520с.
7. [10, էջ.78 Зверев И.Д., Экология в школьном обучении. М., «Академия», 2003,]
8. [11, էջ 34 Захлебный А.И., Суравегина И. Т. Экологическое образование школьников во внешкольной работе: Пособие для учителя.-М., 1984г]:
9. 11. Медведев В.И., Алдашева А.А. Экологическое сознание: Учебное пособие. ,Изд. второе, доп. - М.: Логос, 2001. -384 с.
10. 10.12- Моисеев Н.Н. Экология и образование. М., ЮНИСАМ, 1996.-191с.
11. 9. Конрад Лоренц “ Обратная сторона зеркала” М. изд-во “Республика” 1998г.-458с.
12. <https://tondrak.am/ekologia-ev-bnuthyan-pahpanuthyun>
13. <https://www.e-gov.am>